

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRME

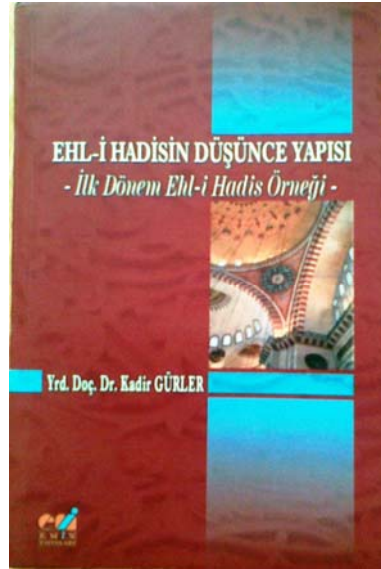
**Kadir GÜRLER, *Ehl-i Hadisin Düşünce Yapısı -İlk Dönem Ehl-i Hadis Örneği-*
Emin Yayınları, Bursa, 2007, 327 s. (ISBN : 978-9944-404-12-9)**

Kitabın önsözünün ilk cümleleri olan şu ifadeler, bu çalışmanın yazılma sebebini özetler niteliktedir:

“Son zamanlarda İslam kültür yapısına yönelik zihniyet analizleri, araştırmacıları geleneğin yeniden okunmasına ilişkin birtakım çabalara yöneltmiştir. Kuşkusuz bu çabaların ürettiği tartışmalar, İslam kültür yapısının temel öğelerinden biri olan ve müslüman bilincinin oluşumuna önemli katkılarda bulunan hadis geleneğinin yeniden okunmasında da etkili olmuştur. İşte bu çalışma, böyle bir etkinin sonucu olarak görülebilir.”

İlk dönem ehl-i hadis örneği üzerine yapılmış doktora tezinin (Ankara 2002) kitaplaşmasıyla ortaya çıkan *Ehl-i Hadisin Düşünce Yapısı -İlk Dönem Ehl-i Hadis Örneği-* isimli bu çalışma, bir giriş, üç bölüm ve iki ekten oluşmaktadır.

Giriş bölümü (ss. 13-23), araştırmanın konusu ve amacı, araştırmanın yöntemi ve önemine ayrılmıştır. Ehl-i hadis düşüncesinin temel yapısı, işlevi, problemleri çözümlemedeki yöntemi gibi konu başlıkları, araştırmanın ana temasını oluşturmaktadır. Yöntem ise, elde edilen “verilerin anlam çerçevesini, tarihsel ve kültürel yapıyla olan bağlantısını, içinde bulunduğu bağlamı ortaya koyarak anlamlandırmak; bunu temellendirmek için de eleştirel ve analizci bir yaklaşımla incelenip değerlendirilmesi” şeklinde belirlenmiştir. Dolayısıyla bu metodun gereği olarak ta, her tarihsel ortamın kendi şartları bulunduğu ve her bilgi cemaatinin de bu şartlara bağlı olarak anlaşılması gerektiği önkabülüyle hareket edilmiştir (s. 14). Bu hususlarda yazara yardımcı olacak malzeme, klasik kültürümüzün yazılı kaynaklarıdır. Bir döneme damgasını vurup etkisi altına alan ve bu etkiyi bugün de sürdüren ehl-i hadis hareketinin nasıl ve han-

gi şartlar altında ortaya çıktığını, düşünsel ortamda oluşturmuş olduğu ilke ve yöntemleri anlayabilmek için yapılacak tek şey, insanlar arasında bildirişimi sağlayan yazılı kaynaklardaki bilgileri yorumlayarak bazı sonuçlara ulaşabilmektir. Zira, “geçmişin ve kültürel geleneğin tüm hakikatini epistemik olanaklar çerçevesinde ele geçirmek mümkün olmadığına göre, onun gerçeğe en yakın tasvirine ulaşmanın alternatif yollarını aramak” gereklidir. Bilimsel çalışmalarda ciddi bir sonuç alabilmek için, konunun belirli bir çerçevede derinlikli olarak işlenmesi teâmül haline gelmiştir; belirli bir süre içinde verimli bir araştırmanın yapılabilmesi de buna bağlıdır. Bu gerekçelerle sözkonusu çalışmada, ilk üç yüzyıl ilgi alanına alınmıştır (ss. 15-16).

“Ehl-i Hadisin Oluşumu Öncesi Dönemin Kavramsal Çözümlemesi: Hadis-Sünnet-Re’y” başlıklı *birinci bölümde* (ss. 25-81), ilk dönemlerin hadis, sünnet ve re’y açısından bir değerlendirilmesi, örnekler eşliğinde ortaya konulmuştur. Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiûn dönemleri özelinde hadis-sünnet-re’y üçlüsünün kullanımları ya da uygulanış biçimlerinin ele alındığı bu bölümde, toplumsal olaylara göre tarihsel süreç boyunca meydana gelen değişimler ve gelişmeler de izlenmiştir. Ayrıca, re’y ve hadis ekolleri arasındaki tartışmalarda önemli bir nokta olan rivâyet malzemesinin nasıl kullanılacağı ve re’y’in de nereye kadar kullanılabileceği dikkate alındığında, bu dönemlerin özelliği daha da anlaşılır bir mahiyet kazanacaktır.

Hz. Peygamber döneminin değişmez hukuki kaynakları, Kur’an ve sünnettir. Bu ikili dışında kalanlar, yani sosyal ve hukuki ihtiyaçların çözüm arayan esnekliği içinde ortaya çıkmış olanlar ise, ya sonuç olarak Hz. Peygamber’in onayını alarak “sünnet” oluvermekte, ya da sahâbenin, nebevî bir yöntemle fıkha ilişkin faaliyetlere alıştırmalarının bir sonucu olmaktadır (ss. 41-42). Hz. Peygamber döneminde daha çok alıştırmak için (sahabeye içtihat etme tavsiyesinde bulunmanın, onları içtihat yapmaya alıştırmaya yönelik olduğu söylenebilir) başvurulmuş re’y, sahâbe döneminde artık normal düzeyine girmişti. Diğer bir deyişle, bu dönemde, Kur’an ve sünnet ikilisinden esinlenerek ve genel maslahat ta göz önünde bulundurularak re’y içtihadı kullanılmıştır (s. 64). İlk dönemlerin üçüncü tabakası olan tâbiûn dönemine ilişkin örneklendirmeler yapılırken de, daha çok Abdurrazzâk ve İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef* leri referans alınmıştır. Buna gerekçe olarak da, bu iki eserin, müçtehit imamların fıkıhlarının yanı sıra, sahâbe ve tâbiûn fıkhının geniş bir arşivini oluşturmuş olmaları ileri sürülmüştür (s. 69). Bu dönemde kullanılan re’y kavramı, nassin bulunduğu ya da bulunmadığı yerlerde fakihin verdiği bütün fetvalar anlamına gelmekteydi. “Erken dönemde re’y’in nasıl konumlandırılacağı sorunu, rivâyet

metinleri ile içinde bulunulan yaşantı arasındaki bağlantıyı ya da dengeyi sağlamak” rolünü üstlenmiştir (s. 80).

“*Ehl-i Hadisin Oluşum Süreci*” başlıklı ikinci bölüm (ss. 83-157); ehl-i hadis düşüncesini tanımak açısından önemli olan, oluşum süreci ve re’y ekolüyle aralarındaki ilişkinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde, ehl-i hadis’in oluşumunun coğrafi ve sosyo-kültürel bağlamı ile (ss. 83-101), ekolünü oluşumdaki muhâlefet ve karşı muhâlefet (ss. 101-157) irdelenmiştir. Coğrafi ve sosyo-kültürel bağlamda, Hicaz ehli, Irak ehli ve re’y ehli kavramları ele alınmıştır. Hicaz ve Irak ekolünün önemi, “re’y ve hadis ekolüne sosyo-kültürel anlamda ortam oluşturmuş oldukları” tezinden elire gelmektedir. İleri sürülen teze göre, bölge farklılığı dikkate alınarak yapılmış olan Hicaz ve Irak ekolü tasnifi, daha sonraları yerini hadis ve re’y ekolü sınıflamasına bırakmıştır (s. 84).

Muhâlefet ve karşı muhâlefet başlığı altında, ehl-i hadis ile ilgili tanımlamalara yer verilmiş ve adlandırılma sorununa temas edilmiş (ss. 102-117), ehl-i hadisle ehl-i re’y arasındaki ilişkiler detaylı bir şekilde ele alınmış, ehl-i hadisin Ebû Hanîfe’ye ve mezhebine yaklaşımı değerlendirilmiştir (ss. 117-140). Yine burada, ekoller arasındaki çatışmanın toplumsal ve teorik boyutlarına örnek olması açısından, şûûbiyye hareketi ve halku’l-Kur’ân tartışmalarına da, çalışmanın sınırları çerçevesinde girilmiştir (ss. 140-151). İkinci bölümün son konu başlığını ise, “ortayol ideolojisi” olarak da nitelendirilen İmam eş-Şâfiî’nin re’y ve hadis ekolü arasındaki yerine değinilmiş; eş-Şâfiî’nin orta yolda durmaktan daha çok, ehl-i hadis saflarında yer aldığı ileri sürülmüştür (ss. 151-157).

Üçüncü ve son bölüm (ss. 159-265) ise “*Ehl-i Hadis Düşüncesinin Epistemolojik ve Metodolojik Özellikleri*” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, ehl-i hadisin bilgi ve nakilcilik anlayışının yanısıra, re’y karşısındaki genel yaklaşımlarını, bu yaklaşımın içerdiği problemleri ve rivâyet-anlama-yorum üçlüsünün ele alındığı metin tenkidi anlayışlarının değerlendirilmesinden ibaret olan düşüncelerinin epistemolojik ve metodolojik özelliklerini ihtiva etmektedir. “Ehl-i Hadiste Bilginin Temellendirilmesi” başlığı altında, hadis-ilim eşitliği, hadis-vahiy bağlantısı ve hadis-sünnet özdeşliği hususları örneklendirmelerle açıklığa kavuşturulmuştur. Bu üç adım, yani hadisi bilginin en temel kaynağı olarak görmesi, hadisi mutlaklaştırması, pratiğin bilgisi olan sünnet ile nakledilenin bilgisi olan hadisi eşleştirmesi, bir yönden “farklı kültürlerle karşı geleneğin direnişi”, bir diğer açıdan da “din hakkındaki bilgiyi değişene karşı koruma çabasının bir sonucu” olarak görülebilir. Gerek ilmin hadis disiplini için özel olarak kullanımı, gerek hadis ve sünnetin vahiyle temellendirme girişimleri, gerekse de hadi-

sin sünnetle özdeş bir duruma getirilmesi, nakilci bir bilgi anlayışının oluşumuna yol açmıştır (ss. 160-188).

“Nakil Eksenli Bilgi Arayışları” kısmında ise, ehl-i hadisin nakilcilik anlayışı, bu anlayışın sonucu olarak re’y, kıyas ve bunlarla ilişkili olan diğer aklî aktivitelere karşı nasıl bir tutum ve davranış içinde bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu karşı duruşu körükleyen en önemli etken de, “sadece nakle dayalı bir anlayışın, değişen ve de gelişen toplumsal yaşantıya ayak uyduramama” sıdır (ss. 188-240). Üçüncü bölümde son olarak da, ehl-i hadis düşüncesinde yorum, diğer bir deyişle metin tenkidi konusu ele alınmıştır. Nakilci anlayışın, gelişmekte olan toplumsal/sosyal yaşantıya intibak edememesi, ekolün yorum gücünü sınırlandırmış ve hatta olumsuz yönde etkilemiştir. Kısacası, metni anlama ve eleştirmenin mantıksal yapısının, kendi düşünce dünyaları açısından çerçevesi çizilivermiştir (ss. 240-265).

Kitapta iki de EK bölüm bulunmaktadır. Bunlardan EK 1 (ss. 271-297), kitabın içeriğiyle yakından ilişkili olan “*Re’y Kavramının Etimolojik Düzeni ve Kavramsal Gelişimi*” başlıklı yayınlanmış bir makale olup; EK 2’de (ss. 298-304) ise “*Hadis Taraftarları*”na ilişkin bir liste sunulmaktadır.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, bu kitap, İslam düşüncesinin (en genel anlamıyla) iki ana damarı/eğilim olan re’y ekolü ve hadis ekolü hareketlerinden birisi olan, “Ehl-i Hadis” damarının oluşum süreci, ekolleşmesi ve temel dinamiklerini araştıran bir çalışmadır. İslam düşüncesinin ekolleşme sürecinde ortaya çıkan bir “anlama tutumunu”, diğer bir deyişle bir “zihniyeti” temsil etmekte olan ehl-i hadisi anlatan bu eser, okuyucuyu; ehl-i hadis hareketinin amacı nedir? bu hareketin oluş ve gelişiminin tarihsel/kültürel etkenleri veya teorik yapısı nedir? ortaya çıkan bu hareketin beslendiği kaynaklar nelerdir? ehl-i hadis düşünce yapısı, problemlerin çözüme kavuşturulmasında nasıl bir yöntem izlemektedir? gibi soruların cevaplarına ulaştıracak bir niteliktedir.

Dr. Kaşif Hamdi OKUR